

Nr 249.

Av herr **Hellberg** i Ljungskile, i anledning av Kungl. Maj:ts proposition, nr 95, med förslag till lag om expropriation m. m.

Uti Kungl. Maj:ts nådiga proposition, nr 95, med förslag till lag om expropriation förekommer i lagförslaget 1 § en punkt, nr 7, av följande lydelse: »för att inom bebyggt område vid järnvägsstation, hamnplats eller fiskläge eller å annan ort med större sammanträngd befolkning åstadkomma tryggade bostadsförhållanden».

Varken i denna punkt eller annorstädes i lagförslaget synes emellertid det behov vara tillmöteskommet, som framhölls i motion nr 132 i andra kammaren 1915, och som beträffande vissa dylika platser gör sig gällande, nämligen att expropriationsinstitutet må få användas till »att å hamnplats, fiskläge, järnvägsstation eller annan å landsbygden belägen ort med större sammanträngd befolkning bereda, i enlighet med gällande lag angående stadsplan och tomtindelning, kommun, municipalsamhälle eller köping erforderlig ökning i område för uppförande av bostadshus, att upplåtas med äganderätt eller tomträtt».

Det gäller här möjliggörande för kommuner att åtkomma mark å även icke bebyggt område och att å denna mark få exproprieras även de delar av området, som enligt vederbörande stadsplan är avsett till bebyggande med bostäder, och sålunda ej endast de delar därav, som äro avsedda till gator, torg och andra allmänna platser.

För belysande av saken torde ur förenämnda motion följande få anföras:

Å fisklägen, hamnplatser, järnvägsstationer och andra områden å landet med större sammanträngd befolkning är det mångenstädes svårt, ja omöjligt, att till skäligt pris erhålla mark till uppförande av bostadshus. Den storartade utvecklingen av kommunikationsmedlen möjliggör

drivande av industriell verksamhet även uti landsorten. Tillfällen till förvärv föranleda, att nya samhällen uppstå och att somligstädes äldre sådana se sig i behov av större utrymme än förut. Det blir då alltid i första hand fråga om erhållande av byggnadstomter. Om än så rika utvecklingsmöjligheter för ett samhälle föreligga, kan dock svårighet att erhålla mark till byggnadstomter lamslå all företagsamhet och rent av strypa ett samhälle, som eljest kunde nå en hög grad av utveckling och välstånd.

Som ett exempel må nämnas fiskläget Gullholmen i Bohusläns skärgård. Själva Gullholmen är så fullständigt upptagen av byggnader, att utrymme för flera sådana ej finnes. Holmen är medelst en bro förenad med en större ö, Hermanö, som har god tillgång på mark, som vore tjänlig till byggnadstomter. Ett obetydligt område av denna ö, vilket vid skiftesförrättning blivit avsatt som samhällighet för öns åboar, är länge sedan förvärvat till detta ändamål och lika fullständigt upptaget av byggnader som holmen. Mera mark står där ej att på skäligen villkor erhålla. Då de unga männen växa upp och vilja sätta eget bo, kunna de ej här finna plats till en stuga, utan måste i så fall flytta ut ur kommunen. — Ha de nu dittills hjälpt den gamle fadern eller annan släkting i arbetet med storsjöfisket och i skötseln av fiskefartyg och redskap, som de kanske varit delägare uti, så måste dylika förbindelser vid utflyttning ur samhället brytas till skada för både samhället och staten. Mången avstår under sådana förhållanden att bilda eget hem och emigrerar eller tager hyra till sjöss. De unga krafterna gå förlorade för samhället, och emigrationen ökas i allt större omfattning.

Statmakternas uppmärksamhet har ju särdeles på de senaste åren med stort intresse riktats på att bereda nya möjligheter för bildande av egna hem. Någon annan väg till detta mål i föreliggande fall än genom användande av expropriation torde icke finnas. Men att till förmån för enskild person befrämja ett sådant intrång på enskild rätt, som expropriation innebär, skulle vara lika främmande för lagstiftningens karaktär som för varje sunt begrepp om rättvisa, vore än den ena partens intresse aldrig så väl grundat gent emot den andras. Ehuru man måste erkänna en stor rangskillnad de olika intressena emellan, kan dock detta aldrig ensamt föranleda medgivande av expropriation, det är endast rangskillnaden intressenterna emellan, som vår lagstiftning och det sunda begreppet om rättvisa har erkänt såsom avgörande skäl till sådan åtgärd emot den ena partens vilja: för det allmännas intresse har den enskildes i vissa fall fått vika. Emot denna princip torde det ej heller strida att, i de fall här nämnts, utsträcka rätten till expropriation till mark att användas till

byggnadstomter därhän, att kommun, municipalsamhälle eller köping i enlighet med lag den 31 augusti 1907 angående stadsplan och tomtindelning kunde skaffa sig erforderlig ökning i område för uppförande av bostadshus att i sin ordning upplåtas till enskilda personer med äganderätt eller tomträtt.

I expropriationslagförslaget 1913 förekommer ej förslag till öppnande av sådan utväg. Däremot uttalar en riksdagens skrivelse till Konungen år 1907 de kraftigaste skäl till sådant förfarande, och jag tillåter mig att, i stället för vidare motivering, därur anföra en del av vad som särskilt rör denna sak:

» — — Man har sålunda i våra dagar rikligt tillfälle att bevittna hurusom samhällen uppväxa på olika platser å landsbygden, där tillfälle till näringsfång på grund av nya konjunkturer erbjuder sig, och man har särskilt i sådant avseende anledning att fästa sig vid fisklägen, hamnplatser, stationssamhällen och industricentra. På sådana platser samlas en mängd personer, vilkas näringsfång, tjänst eller sysselsättning föranleder eller kanske tvingar dem att där bosätta sig. Det ligger i sakens natur, att en sådan stundom nödtvungen bosättning under påverkan av tillfälliga lokala förhållanden mången gång förenas med svårigheter särskilt i avseende på förvärvande av bostaden, vilken ju är en nyttighet, som till varje pris måste anskaffas — — —.

Vid sådant förhållande synes ock tiden vara inne, att statsmakterna genom sitt ingripande söka råda bot härför. — — —. Gällande eller föreslagen lagstiftning torde icke i större mån vara ägnad att avhjälpa det onda. Expropriationsförfattningen medger sålunda expropriation blott till torg eller gata i stad, och den skyldighet för tomtägare att avstå erforderlig mark, som i förslag till lag om stadsplan föreskrives (antogs samma år denna riksdagsskrivelse avläts) »föreligger såsom regel blott för de i fastställd stadsplan, vilken jämväl efter förordnande av Eders Kungl. Maj:t kan upprättas inom område å landet, där större byggnadsverksamhet är att förvänta, upptagna gator, torg och andra allmänna platser. Den i 10 § av nyssberörda lagförslag föreslagna rätt för samhället att förvärva i fastställd stadsplan upptaget tomtområde, som finnes vara för stadens utveckling oundgängligen erforderligt, kan icke heller anses ägnad att på platser, som nu äro i fråga, på ett tillfredsställande sätt avhjälpa bostadsbehovet. — — —

Med hänsyn till det nu anförda synes man vara nödsakad att tillgripa nya åtgärder, där upplåtelse av erforderlig mark för en sammanträngd befolknings bosättning icke kan på skäligen villkor åstadkommas. I sådant avseende torde för anskaffande av erforderlig tomtmark vara att förorda en

utvidgning av expropriationsinstitutet, blott förfarandet därvid noga begränsas och bestämmes.

— — — och vidare bestämma, att expropriationsrätten lägges i det allmännas hand och att således denna rätt kan påkallas av det särskilda samhället, kommunen eller staten, ty endast därigenom är man tillförsäkrad, att förhållandena på ett ur alla synpunkter tillfredsställande sätt ordnas. Den exproprierande institutionen hade sedan att av den exproprierade marken på lämpligt sätt upplåta tomter till de enskilda. Att kommunen härvidlag bör träda emellan, ligger oftast i dess eget intresse, och det bör därför kunna antagas, att densamma skall vara villig att underkasta sig de upppoffringar i ekonomiskt avseende, som för åtgärder av berörda slag kunna erfordras. Medel för expropriationens genomförande torde utan större svårighet kunna anskaffas, helst realsäkerhet för ett upptaget lån erbjuder sig i den exproprierade marken. I alla de fall, där ifrågavarande samhälle är ett municipalsamhälle, ligger det närmast till hands att detsamma självt vidtager berörda åtgärder, i andra fall läser det ankomma på vederbörande kommun. I vissa fall, där det allmännas intresse av frågans tillfredsställande lösning är särskilt påtagligt, torde staten träda till för att underhjälpa saken.

— — — Står dessutom expropriationstvånget i utsikt, torde man böra vara berättigad förutsätta, att frivilliga överenskommelser mellan tomtägare och den expropriationsberättigade eller den enskilda i de flesta fall låta sig åstadkomma.

Självklart torde vara, att den nu ifrågasatta expropriationsrätten bör begränsas att användas allenast i sådana fall, då det gäller att förvärva nödig mark för ett samhälles bebyggande — — —»

I sammanhang med övriga tvenne motioner angående expropriation som väcktes föregående år, blev även denna motion avslagen.

Såsom motivering för sitt avslagsyrkande uttalade utskottet den förmodan, att det syntes utskottet »som skulle redan i nu gällande lagstiftning lämplig och tillräcklig väg vara anvisad för tillgodoseende av det behov, som motionärerna framföra». Därmed har lagutskottet sålunda erkänt den i motionen gjorda hemställan vara grundad på ett verkligt »behov» vad själva dess innebörd beträffar. Beträffande åter behovet att genom lagstiftningsåtgärd anvisa en lämpligare och tydligare utväg för tillgodoseende av nämnda behov, så torde nu fullgoda skal föreligga att, vid införande av ny lagstiftning angående expropriation, ej underlåta att i densamma införa ett tydligt stadgande angående ifrågavarande sak.

Frånsett alltså om enligt lag den 31 augusti 1907 angående stadsplan och tomtindelning expropriationsinstitutet får tillämpas å annan mark

än den som erfordras för i fastställd stadsplan upptagna gator, torg och andra allmänna platser, eller endast å nu nämnda områden och icke beträffande byggnadstomter, annat än såsom undantagsfall, så äro dock bestämmelserna angående denna sak så pass otydliga, något varom i åberopade motion anförda riksdagsskrivelse bär vittne, att de ej torde böra föranleda ett uteslutande av förordnande om denna sak utur den nya lagstiftningen i ämnet. Skulle åter, mot här uttalad förmodan, det här ovan omhandlade behovet vara tillgodosett i nu föreliggande förslag till lag om expropriation, vilket i 1 § mom. 6 möjligen kan vara fallet, så torde genom utskottsutlåtandet beträffande denna motion, som härmed väckes, detta förhållande bliva med tydlighet påpekat, och motionens syfte i denna del är då vunnet, i det tydligheten av en dylik bestämmelses tillvaro i de flesta fall torde vara nog att verka därhän, att jordägare ej i oträngt mål motsätta sig tomtförsäljningen inom planlagt område.

Uti 1 § 8 mom. av föreliggande Kungl. Maj:ts nådiga proposition nr 95 har vidare föreslagits att expropriation skulle kunna äga rum »för att bereda befolkningen eller väsentlig del därav å en ort mark till uppförande av byggnad för överläggningar eller föredrag, som åsyfta religiös uppbyggelse, folkbildning, social utveckling, nykterhetens främjande eller avse annat dylikt ändamål av synnerlig vikt». Detta moments formulering skiljer sig således rätt avsevärt från den formulering, som förekommer uti det genom Kungl. Maj:ts proposition nr 46 vid 1913 års riksdag framlagda lagförslag om expropriation, där motsvarande bestämmelse finnes angiven uti 6:te stycket i 1 §.

Emellertid kan man sätta i fråga, huruvida i själva verket skillnaden emellan nu föreslagna formulering och den år 1913 angivna praktiskt taget kommer att bliva så stor.

Det är med ett ord så, att bedömandet av föreliggande fråga givetvis är i synnerligt hög grad beroende av den allmänna sociala, politiska och ekonomiska uppfattningen hos den Kungl. Maj:ts regering, som har att bedöma det föreliggande expropriationsärendet.

Denna nu angivna synpunkt gör att man efter undertecknades uppfattning måste ställa sig synnerligen tveksam även mot nu föreslagna lagstiftning i nu berörda hänseende, ehuru man ju icke å andra sidan kan helt och hållet bestrida att icke bestämmelser meddelats, som i någon mån minska faran av ingrepp i enskild äganderätt för syften, som icke kunna sägas befordra allmänna intressen.

Under diskussionen vid 1913 års riksdag i ifrågavarande ärende framhölls att, förutom synpunkten av obehörigt ingrepp i den enskilda äganderätten, ägaren av den jord, som exproprierades för nu antydda

syften, jämväl skulle kunna tillskyndas i synnerlig hög grad rent personliga olägenheter och obehag från de event. i närheten av ägarens bostad belägna byggnader, vilka uppförts å det exproprierade området. Visserligen bestreds denna synpunkt från visst håll i debatten 1913, men ingen torde väl kunna förneka, att det ligger rätt nära hands att så kan komma att ske. Jag syftar nu på, att dessa å de exproprierade områdena uppförda byggnader kunna komma att upplåtas till dansnöjen och andra närboendes lugn störande förlustelser. Det torde nämligen icke kunna förnekas att t. ex. i för nykterhetsloger och jämväl i för andra dylika ändamål avsedda lokaler rätt ofta anordnas dans- och andra nöjeställningar, vilka, man må nu än i övrigt hava vilken uppfattning som helst om dylika tillställningar, dock ej torde förnekas kunna vara i hög grad störande för närboendes lugn och trevnad. Undertecknad menar således att det skulle vara önskvärt, och i någon mån kunna förtaga förefintliga olägenheter, om uti nu föreslagna lagstiftning kunde inryckas en bestämmelse därom, att i byggnader uppförda å mark, som exproprierats enligt 1 § 8 mom. i föreliggande lagförslag, samt å den sålunda exproprierade marken, icke inom viss tid efter expropriationen finge förekomma dans- eller andra folknöjeställningar. Jag vill än en gång medgiva, att formuleringen av lagtexten i angivna mom. icke direkt giver anledning till en sådan åtgärd, men jag vidhåller dock, att dylika förhållanden kunna inträffa och jag förmodar å andra sidan, att befogade invändningar icke egentligen kunna från något håll framställas gent emot bestämmelser av antydd art.

Den i 68 § avhandlade lösningsrätten till exproprierad egendom torde i flere fall vara verksam gent emot förenämnda missbruk, men man kan ock tänka sig fall, då vederbörande av dylika skäl visserligen vore därtill berättigad och gärna ville, men tillfölje ekonomiska skäl ej kunde begagna sig av lösningsrätten. Det vore därför, synes det mig, gott om en sådan bestämmelse, som ovan antytts, komme att införas i lagtexten, och att sådan bestämmelse skulle vara gällande beträffande resp. lokal under ett visst antal år, räknade från det år då resp. expropriation fastställdes. Förslagsvis nämnes här tjugu år.

I sammanhang med påpekandet av rent personliga obehag, som kunna befaras uppstå för ägaren av sålunda exproprierad mark, vill jag även framhålla, att det vore synnerligen önskvärt, om i lagtexten kunde inryckas jämväl bestämmelser därom, att antydd byggnader icke finge uppföras i onedelbar närhet av jordägarens bostad, utan å visst därifrån angivet minimiavstånd, som finge underskridas endast efter medgivande av bostadsägaren. Det må medgivas att det kan synas vanskligt att få

direkta bestämmelser härom inryckta i lagtexten, men å andra sidan torde det dock ej vara riktigt att underlåta att beröra denna synpunkt. Enär nämligen expropriation av mark i nämnt syfte alltid förutsätter ett intrång på viss ägares mark emot dennes vilja, borde ju åtminstone inom viss gräns hänsyn tagas vid lagstiftningen därtill att hans personliga önskan ej må trädas alltför nära. Ovan har redan antytts huru i synnerligt hög grad rent personliga olägenheter och obehag kunna uppstå för ägaren av exproprierad mark, om nära hans bostad uppförd lokal komme att användas till dans- och andra nöjestillställningar, som ditlockade folk i stort antal, men även om detta förstnämnda bleve genom lagstiftningen uteslutet, så finnes dock lätt att åtskilliga av de i mom. 8 uppräknade ändamål, vartill dessa lokaler skulle användas, komme att föranleda folksamlingar och kunde giva anledning till obehag av åtskilligt slag, om dessa lokaler uppfördes alltför nära intill ägarens bostad. Detta gäller isynnerhet där denna är förut fritt belägen, och den bestämmelse, som här åsyftas, torde av flera skäl ej kunna tillämpas å mark, å vilken stadsplan blivit upprättad. Men å övriga platser torde en bestämmelse om visst avstånd från ägarens bostad, inom vilket dylik lokal ej finge utan ägarens medgivande uppföras, kunna bestämmas. Att genom dylik bestämmelse hinder skulle resas mot att expropriation finge ske från ägare av visst mindre område, kan ju endast vara ägnat att ytterligare motivera dylik bestämmelses införande i lag, ty det må ju vara berättigat att skydda ägare av till arealen så obetydligt markområde från ett intrång, som för honom måste kännas vida mer motbjudande än för person, som innehar ett område av större areal. Förslagsvis nämnes här som minimiavstånd 1,000 meter.

Man torde ock utan svårighet finna skäl för att tillämpa samma bestämmelse om minimiavstånd beträffande kyrka i landsorten.

Jag hemställer alltså, med vördsam begäran till lagutskottet att på lämpligt sätt formulera förslagen, att riksdagen ville för sin del besluta att införa i förslaget till lag om expropriation bestämmelser om:

1:o) att å hamnplats, fiskläge, järnvägsstation eller annan å landsbygden belägen ort med större sammanträngd befolkning bereda, där Kungl. Maj:ts befallningshavande tillstyrkt därom gjord framställning, i enlighet med lag d. 31 aug. 1907 angående stadsplan och tomtindelning, kommun, municipalsamhälle eller köping erforderlig ökning i område för uppförande av bostadshus, att av kommunen tomtvis upplåtas med äganderätt eller tomträtt att av enskilda bebyggas;

2:o) att dans eller dylika nöjestillställningar icke må få förekomma vare sig i de lokaler, som byggts eller förvärvats å mark som exproprierats enligt förslagens 1 § mom. 8 eller å den exproprierade marken inom tjugu år, räknade från det år expropriationen stadfästes;

3:o) att dylika byggnader ej må å landsbygden, där ej stadsplan är upprättad, utan markägarens medgivande, uppföras på mindre avstånd från ägarens bostad än 1,000 meter;

4:o) att dylika byggnader ej må å landsbygden, där ej stadsplan är upprättad, uppföras å mindre avstånd från kyrka än 1,000 meter.

Stockholm den 4 april 1916.

Wilh. Hellberg.

I motionens syfte instämmer *P. Rydholm.*